

<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2026.3.1.97-109>
УДК 327(477:680)“20”

Лімара Таїрова

Здобувачка ступеня магістра за ОНП «Бізнес-дипломатія і GR-політики»,
факультет «Києво-Могилянська школа професійної та неперервної освіти»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
<https://orcid.org/0009-0000-3262-895X>
leratairova@gmail.com

Марта Олійник-Дьомочко

Кандидатка політичних наук, старша викладачка кафедри міждисциплінарної освіти
факультету «Києво-Могилянська школа професійної та неперервної освіти»,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
<https://orcid.org/0000-0002-9113-5677>
m.oliinyk-domochko@ukma.edu.ua

СУЧАСНИЙ СТАН ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті проаналізовано еволюцію політичних відносин між Україною та Південно-Африканською Республікою (ПАР) у контексті трансформації глобальної системи міжнародних відносин. Визначено основні фази двостороннього діалогу — від участі Української РСР у міжнародних кампаніях проти апартеїду до формування сучасної стратегії взаємодії України з країнами Африканського континенту. Особливу увагу приділено періоду 2022–2025 рр., коли відбулася помітна інтенсифікація дипломатичних контактів, візитів високого рівня та політичного діалогу щодо російсько-української війни. Показано, що зовнішня політика Південно-Африканської Республіки стосовно війни реалізується як «політика балансування», спрямована на збереження автономності між Заходом і країнами Глобального Півдня та підтримання традиційної для ПАР ролі посередника й «нормативного реформатора» міжнародної системи.

Доведено, що сучасний характер українсько-південноафриканських відносин визначається поєднанням політичної автономії ПАР та прагматичної, гнучкої дипломатії України, що формує унікальний формат партнерства, побудований на концепції ціннісного реалізму. Проаналізовано обмеження розвитку співпраці: інституційна слабкість двосторонніх механізмів, обережність ПАР у межах БРІКС, історичні зв'язки з Росією, а також вплив регіональних лідерських амбіцій Преторії. Окреслено три перспективні напрями подальшої взаємодії (гуманітарний,

продовольчий і цифровий), які можуть стати основою «модулів довіри» та перевести політичний діалог у практичну площину. Зроблено висновок, що синергія цих напрямів формує нову якість південно-північного партнерства, орієнтованого на довгострокову взаємовигоду, стійкість та посилення міжнародної суб'єктності України.

Дослідження побудовано на аналізі офіційних документів, заяв МЗС, рішень ООН, даних міжнародних організацій та матеріалів південноафриканських медіа.

Ключові слова: Україна, Південно-Африканська Республіка, Африка, стратегічне партнерство, міжнародні відносини.

Після початку повномасштабної війни Україна постала перед потребою формування глобальної коаліції підтримки, яка охоплює не лише західних союзників, а й держави Глобального Півдня. У цьому контексті інтенсифікація відносин з Африканським континентом набуває особливої стратегічної ваги, зокрема з огляду на стрімке зростання впливу Російської Федерації в регіоні. Росія активно залучає африканські країни для розширення власного політичного та економічного впливу, здобуття підтримки в міжнародних багатосторонніх організаціях і вербування найманців для участі у війні проти України. У таких умовах Україна не може бути осторонь і повинна послідовно вибудовувати довгострокові відносини з африканськими державами на засадах партнерства, взаємної вигоди та дотримання норм міжнародного права.

Особливе місце серед африканських держав посідає Південно-Африканська Республіка, яка є одним із політичних і економічних центрів континенту, а також важливим актором у системі глобального врядування. Саме тому аналіз динаміки українсько-південноафриканських відносин, чинників, що обмежують їхній розвиток, і пошук нових форматів взаємодії мають не лише академічне, а й прикладне значення для зовнішньої політики України.

Робоча гіпотеза статті полягає в тому, що невійськові вектори співпраці, а саме гуманітарний (повернення депортованих дітей, звільнення полонених), продовольчий і цифровий, можуть стати первинними «модулями довіри», які знижують бар'єри, зумовлені зовнішньополітичним балансуванням ПАР, і створюють базу для подальшої інституціоналізації двосторонньої співпраці. Цей напрям формує українську модель ціннісного реалізму, що поєднує етичний вимір зовнішньої політики з прагматичними інтересами безпеки та розвитку.

Метою дослідження є аналіз еволюції політичних відносин між Україною та Південно-Африканською Республікою в контексті формування нової архітектури міжнародних відносин, а також виявлення потенційних напрямів поглиблення взаємодії з урахуванням ціннісно-прагматичної парадигми української зовнішньої політики.

Питання взаємодії України з країнами Африки дедалі частіше стає предметом досліджень українських науковців. Зокрема, у працях А. Веселовського, В. Гури, В. Головченка, С. Андрущенко, О. Богомоллова, Г. Перепелиці, М. Рубцової, О. Кушніренка, Л. Самойлової, О. Шарова, В. Шведа, О. Крамара, Г. Ермана, І. Іжніна, Ю. Олійника, О. Мішина, Г. Музики, В. Улиганець, О. Борділовської та інших розкрито окремі аспекти політичних і економічних зв'язків. Серед закордонних аналітичних центрів помітний внесок роблять Південноафриканський інститут міжнародних відносин (South African Institute of International Affairs), Інститут глобального діалогу (Institute for Global Dialogue), Інститут з панафриканських питань, Фонд Брентхерста, а також європейські дослідницькі структури «Чатем-Хаус» (Chatham House) та Європейська рада з міжнародних відносин (European Council on Foreign Relations), які приділяють увагу ролі Африки в сучасній системі глобального врядування. Водночас проблематика українсько-південноафриканських відносин залишається недостатньо вивченою порівняно з аналізом політики інших ключових гравців, як-от Китай, США чи Росія. Отже, подальше системне дослідження цих відносин є актуальним і необхідним для формування обґрунтованих стратегічних підходів української зовнішньої політики та забезпечення наукового супроводу її реалізації.

Методологічною основою статті є концепція ціннісного реалізму (*Value-Based Realism*), що поєднує етичний вимір зовнішньої політики (орієнтацію на міжнародне право, демократичні цінності, гуманітарні принципи) з прагматичним підходом до досягнення національних інтересів. Додатково застосовано історико-порівняльний метод для виявлення фаз еволюції українсько-південноафриканських відносин; системний аналіз для визначення структури взаємодії в межах багатосторонніх інститутів; контент-аналіз офіційних заяв, рішень ООН та матеріалів медіа для реконструкції сучасного політичного дискурсу. Застосування цих підходів дало змогу поєднати історичний, аналітичний та прогностичний компоненти дослідження.

Нині відбувається структурне переформатування міжнародної системи, поступове згасання інерції «однополярності» та наростання багатополарних тенденцій. У цій конфігурації Глобальний Південь і Африка зокрема відіграють щораз більшу роль, а Південно-Африканська Республіка вирізняється як регіональний лідер з активною позицією на багатосторонніх майданчиках (AU, SADC, G20, BRICS), що підвищує її вагу в сучасних міжнародних відносинах. Для України в сучасних умовах війни з Росією активізація відносин з Африкою є не другорядним вектором, а інструментом для реалізації важливих національних інтересів, зростання міжнародної ролі, розширення економічних можливостей та гуманітарно-політичної взаємодії з країнами континенту, що закріплено у Стратегії розвитку відносин з державами Африки, затвердженій наказом МЗС України № 23 від 14.01.2022¹. Зовнішня політика ПАР щодо конфлікту в Україні реалізується як практика «політики балансування»: впорядкованого набору стратегій, спрямованих на підтримання відносин із конкуруючими центрами впливу (БРИКС / РФ та Захід) без публічного «вибору сторони», з акцентом на автономності та посередництві. Така геополітична обережність є головним обмежувальним фактором для двостороннього діалогу, але не нівелює потреби в стратегічній співпраці.

Еволюція двосторонніх відносин між Україною та ПАР має складну й нерівномірну траєкторію, яку можна розділити на кілька основних фаз, що змінювалися через трансформацію зовнішньополітичних пріоритетів Києва.

Перша фаза — 1960–1980 рр. — тривала в контексті Холодної війни на глобальному рівні. Важливим напрямом на цьому етапі була взаємодія через багатосторонні механізми Організації Об'єднаних Націй, де Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР) відігравала помітну роль, оскільки протягом багатьох років була заступником голови Спеціального комітету ООН проти апартеїду та співавтором резолюцій проти расової дискримінації. Зокрема, український дипломат Геннадій Удовенко був постійним представником УРСР при ООН, президентом 52 сесії Генеральної Асамблеї та віцепредседом Спеціального комітету ООН проти апартеїду². З його ім'ям пов'язані активні й успішні дії ООН у вирішенні конфліктів між Південною Африкою та Намібією, за участю українських дипломатів було розроблено історичну Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам, прийняту резолюцією 1514 (XV) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1960 р. Свідченням важливості цієї ролі України стало відкриття 28 жовтня 2024 р., під час візиту міністра закордонних справ України Андрія Сибіги до Південно-Африканської Республіки, меморіальної таблички Геннадія Удовенка в національному комплексі «Парк Свободи» в Преторії.

Варто зауважити, що на цьому етапі участь УРСР передбачала й пряму допомогу силам боротьби з апартеїдом. Для українських дипломатів 1960-х років підтримка Африки не була лише частиною радянської стратегії, а мала морально-гуманітарний підтекст, який перегукувався з українським досвідом голоду, репресій і русифікації. За свідченнями південноафриканських дослідників, у 1960–1980 рр. на території України діяли навчальні та тренувальні центри, у яких проходили підготовку окремі підрозділи руху «Умконто ве сізве» (uMkhonto we Sizwe) військового крила Африканського національного конгресу³. За свідченнями південноафриканських

¹ Міністерство закордонних справ України, «Дайджест МЗС України за 2022 рік», 2022, <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/PRESS/mfa-digest-2022.pdf>.

² Анатолій Денисенко та Василь Туркевич, *Людина планети: штрихи до портрета Геннадія Удовенка: біографічне есе* (Київ: Планета, 2011), 55.

³ Gregory F. Houston, *Military bases and camps of the liberation movement, 1961–1990, Report* (Human Sciences Research Council, August 1, 2013), 15, <https://www.ancpl.org.za/wp-content/uploads/2018/12/camps.pdf>.

джерел⁴, низка діячів Африканського національного конгресу (Мозес Мабіда (Moses Mabhida), Джо Модіз (Joe Modise), Жаклін Модіз (Jacqueline Modise), Джосія Джеле (Josiah Jele)) проходили підготовку на території України. Це створило передумови для взаємного символічного визнання: Україну сприймали як простір, що асоціювався з антиколоніальною боротьбою, солідарністю та готовністю підтримати справу свободи як реальний внесок України, що виходив за межі ідеологічної риторики та набував практичного значення.

Підтвердженням того, що цей період нині офіційно визнають як одну з віх двостороннього розвитку, є позиційні заяви українського керівництва. Зокрема, у заяві Міністерства закордонних справ України з нагоди Міжнародного дня Нельсона Манделі наголошено, що «під час боротьби з апартеїдом Україна підтримувала південноафриканців»⁵. У зверненні до студентів Університету Преторії тодішній міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба⁶ підкреслив історичні зв'язки та солідарність України з Південною Африкою в часи визвольної боротьби. Ці заяви засвідчують, що історична пам'ять про антиапартеїдну солідарність стає інструментом сучасної публічної дипломатії України, посилюючи довіру і формуючи ціннісний фундамент нинішнього партнерства.

Спадковість солідарності логічно переходить у формування традиції міжнародного партнерства у сфері освіти, безпеки та підготовки кадрів, яка має потенціал для розвитку сучасних українсько-південноафриканських відносин. Історичний досвід взаємодії набуває прикладного значення як підґрунтя для спільних освітніх і гуманітарних програм, миротворчих ініціатив і професійного обміну у сфері безпеки, що формують довіру між обома державами.

Друга фаза відносин — 1992–2013 рр. — розпочалася з визнання ПАР незалежності України (лютий 1992 р.) та встановлення дипломатичних відносин (березень 1992 р.). ПАР відкрила своє посольство в Києві в жовтні 1992 р., Україна — у Преторії в серпні 1994 р.⁷ У першій половині 1990-х років, відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» № 3360-XII від 2 липня 1993 р., одним із пріоритетів української дипломатії стало поглиблення відносин із державами Африки з метою розширення міжнародних економічних можливостей. У цьому контексті Південно-Африканська Республіка посідала особливе місце як найбільш розвинена економіка континенту та потенційне джерело інвестицій⁸. У листопаді 1995 р. Президент України видав Указ № 1008/95 про призначення Леоніда Гур'янова Надзвичайним і Повноважним Послом України у Південно-Африканській Республіці — першого українського посла, акредитованого в Преторії на резидентній основі⁹. Це рішення символізувало спробу закласти фундамент довгострокових політичних і економічних відносин. Проте протягом цього періоду Африканський континент не був серед пріоритетів зовнішньої політики України, тож не було помітного прогресу в конкретному зовнішньополітичному плануванні і спостерігалось нехтування діалогом найвищого рівня. Попри те що відбувся візит Президента Л. Кучми на Саміт Землі в Кейптауні у 2000 р. та офіційний візит віцепрезидента ПАР до України (2000 р.), головним інституційним провалом стала неспроможність створити Спільну міжурядову комісію з економічного та торговельного співробітництва, хоча ініціатива щодо неї була вперше порушена ще у 2008 р. Інституційна слабкість заклала підґрунтя для несистемного характеру подальшої співпраці.

⁴ Sydney Mufamadi, "South Africa's stance on the conflicts involving Russia and Israel explained," *Sunday Times (TimesLIVE)*, October 22, 2023, <https://www.sundaytimes.timeslive.co.za/sunday-times/opinion-and-analysis/insight/2023-10-22-south-africas-stance-on-the-conflicts-involving-russia-and-israel-explained/>

⁵ Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, *Statement on the occasion of Nelson Mandela International Day*, 2023, <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-do-mizhnarodnogo-dnya-nelsona-mandeli>.

⁶ Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, *Address by Minister of Foreign Affairs of Ukraine Dmytro Kuleba to students of the University of Pretoria, South Africa*, November 6, 2023, <https://mfa.gov.ua/en/news/address-minister-foreign-affairs-ukraine-dmytro-kuleba-students-university-pretoria-south-africa>.

⁷ Посольство України в Південно-Африканській Республіці, «3 історії Посольства України в ПАР», 16 вересня 2024, <https://rsa.mfa.gov.ua/posolstvo/221-z-istoriji-posolstva-ukrajini-v-par>.

⁸ Олександр Мішин, «Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики України», *Україна дипломатична* 22 (2021): 655, <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001303479>.

⁹ Президент України, *Про призначення Л. Гур'янова Надзвичайним і Повноважним Послом України у Південно-Африканській Республіці*, Указ 1008/95, 2 листопада 1995, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008/95#Text>.

Третя, сучасна, фаза відносин, спричинена російською агресією, розпочалася у 2014 р.: для неї характерна радикальна зміна динаміки двосторонніх відносин. Ключове значення мають два аспекти: позиція ПАР під час голосувань на Генеральній Асамблеї ООН щодо України та активізація двостороннього політичного діалогу.

Голосування ПАР на Генеральній Асамблеї ООН наочно демонструють її «політику балансування», якої країна дотримується з початку російсько-української війни та окупації Криму. Ця політика проявляється в поступовій зміні позиції щодо головних резолюцій: у 2016–2018 рр. ПАР рішуче голосувала проти резолюцій про права людини в Криму, тоді як у 2019 р. утрималася під час голосування за резолюцію ГА ООН 74/167 («Ситуація з правами людини в Криму»). Подібна зміна від відкритої підтримки Росії до формального нейтралітету узгоджується з довгостроковою зовнішньополітичною стратегією ПАР. Ще у 2014 р. країна утрималася під час голосування за резолюцію ГА ООН A/RES/68/262 щодо територіальної цілісності України і продовжила практику утримання під час розгляду питань мілітаризації Чорного та Азовського морів, демонструючи послідовний курс на збереження автономності та ролі нейтрального посередника в міжнародному конфлікті.

З моменту повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р. ПАР застосовувала такий самий підхід, послідовно утримуючись під час голосувань за всі головні резолюції Генеральної Асамблеї ООН, включно з резолюціями про агресію, призупинення членства РФ у Раді ООН з прав людини, територіальну цілісність та репарації. Важливо зазначити, що після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Міністерство міжнародних відносин і співробітництва ПАР (DIRCO) закликала сторони до деескалації та дотримання міжнародного права¹⁰. Однак уже під час голосування в ООН Південна Африка утрималася від підтримання резолюції «Агресія проти України», пояснюючи це рішення тим, що «текст резолюції в нинішньому вигляді не створює середовища, сприятливого для дипломатії, діалогу та посередництва»¹¹. Хоча ПАР формально підтримала зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на привернення уваги до ситуації в Україні, проте наголосила, що «більше уваги слід приділяти створенню умов для діалогу між сторонами, а не ухваленню документів, які можуть поглибити розкол».

Така позиція відображала стратегічне геджування — спробу збалансувати історичні зв'язки з Росією, економічні інтереси в межах БРІКС і водночас не заперечувати принцип суверенітету. Фактично ПАР обрала політику активного нейтралітету, прагнучи зберегти статус потенційного посередника.

З лютого 2025 р. спостерігається помітна еволюція позиції ПАР. Під час голосування за резолюцію ООН ES-11/7 «Сприяння досягненню всеосяжного, справедливого і міцного миру в Україні» ПАР утрималася¹². Однак у лютому 2025 р. відбулася певна зміна позиції ПАР щодо українського питання: ця країна віддала свій голос за документ ES-11/8 «Шлях до миру»¹³. Цей крок став символічним сигналом підтримки територіальної цілісності України, хоча ця резолюція не була ініційована Києвом і мала обережну оцінку української дипломатії через потенційно розмиті формулювання щодо умов «мирного врегулювання».

У вересні 2025 р. Міністерство міжнародних відносин і співробітництва ПАР оприлюднило нову заяву, у якій висловило «глибоку стурбованість через атаки на цивільне населення» та наголосило, що навмисне ураження цивільних є порушенням міжнародного гуманітарного права¹⁴.

¹⁰ Department of International Relations and Cooperation (DIRCO), “South African Government calls for a peaceful resolution of the escalating conflict between the Russian Federation and Ukraine,” February 24, 2022, <https://dirco.gov.za/south-african-government-calls-for-a-peaceful-resolution-of-the-escalating-conflict-between-the-russian-federation-and-ukraine/>

¹¹ Department of International Relations and Cooperation (DIRCO), “South Africa’s statement in explanation of vote on Ukraine in the UN General Assembly Emergency Special Session,” March 2, 2022, <https://dirco.gov.za/south-africas-statement-in-explanation-of-vote-on-ukraine-in-the-un-general-assembly-emergency-special-session-2-march-2022/>

¹² UN General Assembly, *Advancing a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine*, Resolution ES-11/8, February 23, 2023, <https://docs.un.org/en/A/ES-11/L.10>.

¹³ UN General Assembly, *The path to peace*, Resolution A/RES/ES-11/8, February 24, 2025, <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/8>.

¹⁴ Department of International Relations and Cooperation (DIRCO), “South Africa remains concerned at indiscriminate attacks on civilians in Ukraine,” September 10, 2025, <https://dirco.gov.za/south-africa-remains-concerned-at-indiscriminate-attacks-on-civilians-in-ukraine/>.

Такі заяви означають зміщення акцентів від пасивного нейтралітету до ціннісного реалізму, ПАР намагається відстояти власну моральну позицію, не втрачаючи стратегічної автономії.

Після відстеження динаміки голосувань ПАР на Генеральній Асамблеї ООН та її поступового переходу від рішучого «проти» до утримання й часткової підтримки резолюцій наступним важливим аспектом дослідження стає аналіз інтенсивності двосторонніх контактів. Фаза «обережного зближення» між Україною та Південно-Африканською Республікою проявилася в поступовому, але послідовному зростанні інтенсивності політичних контактів, що відображають трансформацію української дипломатичної присутності на Африканському континенті. Протягом 2022–2025 рр. зовнішня політика України щодо ПАР набула системного характеру та продемонструвала безпрецедентну активізацію комунікації на найвищому і високому рівнях.

Першим сигналом нового етапу відносин стала телефонна розмова між Президентом України Володимиром Зеленським і Президентом ПАР Сирілом Рамафосою 10 березня 2022 р., під час якої Київ наголосив на важливості підтримки принципів міжнародного права. Протягом 2022–2025 рр. зафіксовано щонайменше чотири телефонні розмови між лідерами обох держав (березень 2022, червень 2023, лютий та вересень 2025 р.), а також зустрічі на полях Генеральних Асамблей ООН і Глобального саміту миру, що свідчить про набуття контактами регулярного та довгострокового характеру.

Важливою символічною віхою став візит п'яти африканських лідерів до Києва та Санкт-Петербурга в червні 2023 р. Делегація Африканської миротворчої ініціативи, очолювана Президентом Рамафосою, стала свідченням готовності Африки бути не лише спостерігачем, а й активним модератором у глобальній дипломатії. Хоча ініціатива не принесла конкретних результатів, вона мала велике символічне значення для посилення африканського голосу в глобальній політиці. Україна підтримала ці спроби, наголошуючи на цінності діалогу, але водночас на неприпустимості будь-якого компромісу з агресором.

Наступним етапом стали перші двосторонні візити українських міністрів закордонних справ. 6 листопада 2023 р. міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба здійснив історичний візит до Преторії. Під час переговорів із міністеркою міжнародних відносин і співробітництва ПАР Наледі Пандор обговорювали основні положення «Формули миру», питання продовольчої безпеки та насильницької депортації українських дітей до РФ. Підсумком стало підписання Меморандуму про розвиток співпраці у сфері дипломатичної освіти та досліджень між МЗС України та Міністерством міжнародних відносин і співробітництва ПАР.

27–28 жовтня 2024 р. офіційний візит міністра закордонних справ України Андрія Сибіги до ПАР закріпив практичну співпрацю¹⁵. У Йоганнесбурзі та Преторії він провів зустрічі з керівництвом Міністерства міжнародних відносин і співробітництва ПАР, головою Комітету в закордонних справах Національної Асамблеї, представниками аналітичних центрів, академічної спільноти, бізнес-асоціацій та української громади. Основну увагу було приділено просуванню «Формули миру», розвитку політичного діалогу та координації позицій у контексті головування ПАР у G20 у 2025 р.

Протягом 2023–2024 рр. активізувався і діалог на найвищому рівні. Окрім згадуваних телефонних розмов та візиту африканської делегації, 19 вересня 2023 р. та 25 вересня 2024 р. відбулися зустрічі Президента України Володимира Зеленського з Президентом ПАР Сирілом Рамафосою на полях Генеральних Асамблей ООН, а 22 січня 2024 р. — під час Всесвітнього економічного форуму в Давосі. Кульмінацією політичної динаміки став перший в історії офіційний візит Президента України Володимира Зеленського до ПАР 24 квітня 2025 р., який символізував перехід двостороннього діалогу на рівень стратегічного партнерства, закріпив попередні домовленості та став відправною точкою для побудови інституційного формату співпраці «Україна — ПАР».

Висока інтенсивність контактів під час фази «обережного зближення» свідчить про формування інституційного та економічного «мінімуму довіри» між Україною та ПАР. Це відображає

¹⁵ Міністерство закордонних справ України, «Міністр закордонних справ України Андрій Сибіга прибув з візитом до Південно-Африканської Республіки», 27 жовтня 2024, <https://mfa.gov.ua/news/ministr-zakordonnih-sprav-ukrayini-andrij-sibiga-pribuv-z-vizitom-do-pivdenno-afrikanskoyi-respubliki>.

свідомий курс Києва на поступове вбудовування в африканські політичні й економічні мережі через механізми взаємної вигоди, культурної чутливості та ціннісної дипломатії, завдяки чому у двосторонніх відносинах відбувається перехід від епізодичності до структурованого політико-економічного діалогу.

Особливе значення в цьому процесі має гуманітарний вектор: Україна використала моральний авторитет і довіру для ініціації співпраці у сфері захисту прав дітей, передавши ПАР перелік незаконно депортованих Росією українських дітей та запропонувавши приєднатися до міжнародної коаліції їхнього повернення. Для ПАР, що пройшла шлях подолання апартеїду та формування правової держави, це створює можливість стати союзником у глобальній адвокації гуманітарних питань, що дасть змогу поєднати український досвід війни з південноафриканським досвідом національного примирення.

Отже, відносини України та ПАР у 2022–2025 рр. еволюціонували від політичної дистанції до взаємної довіри, співпраця розвивається одночасно на дипломатичному, економічному та гуманітарному рівнях. Поєднання технологічної взаємодоповнюваності, політичної автономії та спільної етики дії формує новий вимір діалогу — симетричний, інтелектуально зрілий і спрямований на творення посткризового міжнародного порядку, у якому гуманізм і прагматизм взаємно підсилюють одне одного.

Утім, попри помітні здобутки та нові можливості, розвиток двостороннього партнерства залишається обмеженим низкою зовнішньополітичних та інституційних факторів, які потребують системного врахування та поступового подолання.

1. Через належність ПАР до БРІКС та Руху неприєднання її зовнішньополітична поведінка є вкрай обережною. Преторія інвестує в образ «нейтрального посередника» та уникає жорстких декларацій на користь України, щоб зберегти баланс між Заходом і Глобальним Півднем.

2. Інституційний каркас двосторонніх форматів ще не сформований: відсутність спільних комісій і КРІ-орієнтованих дорожніх карт означає залежність від політичного циклу. Для України африканський вектор все ще ресурсно «молодий», дипломатичне нарощування триває, а візит 2025 р. та пов'язані з ним економічні пропозиції лише запускають контури предметної співпраці.

3. Нейтральна позиція ПАР має виразний асиметричний характер. Південно-Африканська Республіка історично зберігає ідеологічну прихильність до Росії як до спадкоємця СРСР, який у період боротьби з апартеїдом надавав підтримку Африканському національному конгресу. Російська дипломатія досі використовує цей постколоніальний міф солідарності як важіль впливу, особливо через партійні канали, освітні програми й культурні обміни. Водночас економічна вага Росії в зовнішній торгівлі ПАР залишається мінімальною (менше ніж 0,5 %), що свідчить про дисонанс між політичним дискурсом та реальними інтересами Південної Африки.

Попри зазначені обмеження та обережність ПАР у зовнішньополітичній поведінці, країна зберігає значний потенціал для розвитку двостороннього співробітництва. Її статус регіонального лідера, членство у G20 і БРІКС, розвинена інфраструктура та фінансова система створюють для України «вікно можливостей» для поступового інтегрування власних стратегічних інтересів у південну частину Африки. Саме гуманітарний (повернення дітей, звільнення полонених), продовольчий та цифровий напрями можуть виконувати роль первинних «модулів довіри», здатних знижувати бар'єри, зумовлені обережною позицією ПАР, і формувати основу для подальшого поглиблення партнерства.

Варто зазначити, що на сучасному етапі особлива увага приділяється гуманітарно-культурному треку, який здатен знижувати бар'єри, зумовлені політичною обережністю ПАР, сприяти формуванню довіри та «м'якій нейтралізації» проросійських наративів. Тому цей гуманітарний вимір стає першим елементом формування довіри, який створює позитивну основу для подальшої інтенсифікації відносин, навіть за згаданих вище обмежень.

Подальший розвиток двосторонніх відносин значною мірою залежить від здатності України просунути інституціоналізацію співпраці попри вибіркове блокування деяких ініціатив

на центральному рівні ПАР. У цьому контексті особливо перспективним є регіональний та муніципальний вимір дипломатії, який набуває дедалі більшого значення на тлі децентралізації південно-африканського управління. Регіональні зв'язки тут є другим практичним каналом довіри — своєрідними «точками входу», де гуманітарна і продовольча взаємодія може перейти в інституційну площину.

Яскравим прикладом є позиція уряду Західного Кейпу (Western Cape Government), який уже в березні 2022 р. офіційно засудив російську агресію проти України, підкресливши її катастрофічний вплив на продовольчу безпеку, аграрні ланцюги постачання та вартість добрив у регіоні. У своїй заяві Міністерство сільського господарства Західного Кейпу¹⁶ наголосило на солідарності з Україною та готовності посилювати гуманітарну взаємодію, що відрізняє позицію провінційного уряду від обережної риторики Преторії. Цей кейс підтверджує: саме продовольчий фактор дає змогу переводити політичну підтримку в конкретні коопераційні ініціативи, що резонують із внутрішніми пріоритетами ПАР.

Понад це, такі заяви демонструють, що ПАР не є монолітною у своїй зовнішній позиції і саме регіональні центри (Кейптаун, Дурбан, Йоганнесбург) можуть бути партнерами для прямої кооперації. Отже, акцент української дипломатії доцільно змістити в напрямі «мікродипломатії» налагодження контактів із муніципалітетами, університетами, місцевими бізнес-асоціаціями та молодіжними структурами, які мають автономний голос у міжнародних гуманітарних і кліматичних ініціативах. Такий підхід фактично створює альтернативну архітектуру співпраці поза офіційними політичними рамками, але з високим рівнем практичної ефективності.

Процес демонтажу стійкої політичної прихильності Африканського національного конгресу (АНК) до Москви потребує комплексного підходу, який виходить за межі історичної аргументації. З огляду на зменшення рівня довіри молодого населення ПАР до АНК — за результатами виборів 2024 року цей показник становив 40 %, що є найнижчим за останні 30 років, — молоде покоління виборців (віком до 35 років), яке становить понад 55 % працездатного населення, дедалі більше орієнтується на прагматичні, а не ідеологічні критерії: робочі місця, цифровізація, доступ до освіти, соціальна мобільність¹⁷. Це створює передумови для третього виміру співпраці — цифрового. Саме тут можливе поєднання українського досвіду електронного урядування та антикорупційних інструментів із попитом південноафриканського суспільства на прозорість і модернізацію державних сервісів. Отже, деколонізація політичної пам'яті ПАР може відбуватися не через протиставлення Росії, а через переналаштування історичного контексту на універсальні гуманістичні цінності, спільні для обох країн гідність, солідарність, свободу вибору.

Поєднання цих трьох векторів (гуманітарного, продовольчого та цифрового) поступово формує каркас довіри, який долає зовнішньополітичні бар'єри і переводить відносини на рівень системної взаємодії, що відповідає і внутрішнім потребам ПАР, і глобальним темам, у яких ПАР прагне ролі видимого «постачальника рішень». У цій логіці «гуманітаризація» політичного діалогу виконує не лише моральну, а й інституційну функцію: залучення ПАР до коаліційних механізмів повернення депортованих дітей і звільнення полонених створює регулярні канали координації (спільні контактні групи, дорожні карти, звітність), які згодом можуть масштабуватися на інші сфери взаємодії. Продовольчий вектор зі свого боку дає змогу швидко перейти від торгівлі до виробничої кооперації через зернові / портові хаби та локалізацію переробки, інтегровані в ланцюги доданої вартості регіону SADC. Цифровий модуль забезпечує видиму синергію українських компетенцій з потребами державного управління ПАР і піднімає взаємодію на рівень інституційної сумісності.

¹⁶ Daniel Johnson, "Western Cape Agriculture on impact of Russia's invasion of Ukraine on Western Cape agricultural trade," *South African Government*, March 8, 2022, <https://www.gov.za/news/media-statements/western-cape-agriculture-impact-russias-invasion-ukraine-western-cape>.

¹⁷ Janet Love, "Enhancing Youth Participation in Local Government in South Africa," Presentation at the Public Affairs Research Institute (PARI) Webinar, April 10, 2025, 5, https://pari.org.za/wp-content/uploads/2025/03/enhancing_youth_participation_2025.pdf.

Висновки

Історія відносин України та ПАР демонструє поєднання принципової солідарності та прагматичного підходу в різні історичні періоди. Перша фаза розвитку відносин України та ПАР (1960–1980 рр.) мала чітко виражену ідеологічно-гуманітарну основу. Українська РСР, діючи в межах ООН, зробила відчутний внесок у боротьбу проти апартеїду, формуючи морально-політичну базу для подальшого партнерства. Участь українських дипломатів у Спеціальному комітеті ООН проти апартеїду та підтримка Африканського національного конгресу започаткували традицію солідарності, яка зберігає актуальність у сучасній гуманітарній та освітній політиці України.

На сучасному етапі ця історична спадщина отримала офіційне визнання на державному рівні в заявах МЗС України та публічних виступах керівництва держави, що підкреслюють спадкоємність української підтримки боротьби південноафриканців за свободу. Отже, історична пам'ять стала інструментом сучасної дипломатії, який зміцнює довіру, посилює гуманітарний компонент партнерства й створює основи для побудови нового рівня політичного діалогу на принципах взаємної поваги та ціннісного реалізму.

Після встановлення дипломатичних відносин у 1992 р. Україна заклала інституційний фундамент співпраці з Південно-Африканською Республікою, відкривши посольства в Преторії та Києві та започаткувавши офіційні канали комунікації. Проте другий етап став періодом мінімальної дипломатичної активності. Хронічна стагнація була спричинена насамперед інституційною слабкістю двосторонньої договірно-правової бази, а також геополітичною переорієнтацією ПАР на формат БРІКС, у якому Росія займала домінуючу позицію. Цей період відображає втрачені можливості України щодо конвертації історичного символічного капіталу в стійкі економічні та політичні зв'язки.

Від початку російської агресії ПАР дотримувалася політики балансування, поступово зміщуючись від відкритої підтримки РФ до нейтралітету й вибіркової участі в мирних ініціативах. Поступове нарощування контактів (телефонні розмови, візити міністра Кулеби 2023 р. та міністра Сибіги 2024 р., офіційний візит Президента Зеленського 2025 р.) свідчить про еволюцію від символічної взаємодії до стратегічного партнерського діалогу. У цій фазі Україна реалізує концепцію ціннісного реалізму через поєднання моральних принципів із прагматичними інтересами, використовуючи гуманітарну та освітню дипломатію як інструмент довіри.

Розвиток співпраці між Україною та ПАР стримується кількома основними факторами: інституційною слабкістю, зовнішньополітичною обережністю Преторії, обмеженими ресурсами української дипломатії та впливом постколоніальних міфів про історичну солідарність із Росією. Водночас невійськові напрями співпраці: гуманітарний (захист дітей, освіта, ментальне здоров'я), продовольчий (зернові, агроінновації) та цифровий (електронне врядування, прозорість, антикорупційні сервіси) — можуть бути «модулями довіри», що долають політичні бар'єри. Вони сприяють поступовій інституціоналізації двосторонніх відносин та формуванню практичної моделі південно-північного партнерства. Ця модель базується на взаємній довірі, гуманітарних цінностях і прагматичному реалізмі.

Список використаної літератури

- Борділовська, Олена. «Позиція Південно-Африканської Республіки як приклад ставлення нейтральних країн Глобального Півдня до російсько-української війни», Центр зовнішньополітичних досліджень НІСД, Київ, 2023. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pozytsiya-pivdenno-afrykanskoji-respubliki-yak-pryklad>.
- Денисенко, Анатолій, та Василь Туркевич. *Людина планети: штрихи до портрета Геннадія Удовенка: біографічне есе*. Київ: Планета, 2011.
- Міністерство закордонних справ України. «Дайджест МЗС України за 2022 рік». 2022. <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/PRESS/mfa-digest-2022.pdf>.
- Міністерство закордонних справ України. «Міністр закордонних справ України Андрій Сибіга прибув з візитом до Південно-Африканської Республіки». 2024. <https://mfa.gov.ua/news/ministr-zakordonnih-sprav-ukrayini-andrij-sibiga-pribuv-z-vizitom-do-pivdenno-afrikanskoyi-respubliki>.
- Мішин, Олександр. «Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики України». *Україна дипломатична* 22 (2021): 651–68. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001303479>.
- Посольство України в Південно-Африканській Республіці. «З історії Посольства України в ПАР». 16 вересня 2024. <https://rsa.mfa.gov.ua/posolstvo/221-z-istoriji-posolystva-ukrajini-v-par>.
- Президент України. *Про призначення Л. Гур'янова Надзвичайним і Повноважним Послом України у Південно-Африканській Республіці*. Указ 1008/95. 2 листопада 1995. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008/95#Text>.
- Department of International Relations and Cooperation (DIRCO). “South Africa remains concerned at indiscriminate attacks on civilians in Ukraine.” 2025. <https://dirco.gov.za/south-africa-remains-concerned-at-indiscriminate-attacks-on-civilians-in-ukraine/>.
- Department of International Relations and Cooperation (DIRCO). “South Africa’s statement in explanation of vote on Ukraine in the UN General Assembly Emergency Special Session.” 2022. <https://dirco.gov.za/south-africas-statement-in-explanation-of-vote-on-ukraine-in-the-un-general-assembly-emergency-special-session-2-march-2022/>.
- Department of International Relations and Cooperation (DIRCO). “South African Government calls for a peaceful resolution of the escalating conflict between the Russian Federation and Ukraine.” 2022. <https://dirco.gov.za/south-african-government-calls-for-a-peaceful-resolution-of-the-escalating-conflict-between-the-russian-federation-and-ukraine/>.
- Houston, Gregory F. *Military bases and camps of the liberation movement, 1961–1990. Report*. Human Sciences Research Council, 2013. <https://www.ancpl.org.za/wp-content/uploads/2018/12/camps.pdf>.
- Johnson, Daniel. “Western Cape Agriculture on impact of Russia’s invasion of Ukraine on Western Cape agricultural trade.” South African Government, 2022. <https://www.gov.za/news/media-statements/western-cape-agriculture-impact-russias-invasion-ukraine-western-cape>.
- Love, Janet. “Enhancing Youth Participation in Local Government in South Africa.” Public Affairs Research Institute (PARI), 2025. https://pari.org.za/wp-content/uploads/2025/03/enhancing_youth_participation_2025.pdf.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *Address by Minister of Foreign Affairs of Ukraine Dmytro Kuleba to students of the University of Pretoria, South Africa*. November 6, 2023. <https://mfa.gov.ua/en/news/address-minister-foreign-affairs-ukraine-dmytro-kuleba-students-university-pretoria-south-africa>.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *Statement on the occasion of Nelson Mandela International Day*. 2023. <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-do-mizhnarodnogo-dnya-nelsona-mandeli>.
- Mufamadi, Sydney. “South Africa’s stance on the conflicts involving Russia and Israel explained.” *Sunday Times (TimesLIVE)*, October 22, 2023. <https://www.sundaytimes.timeslive.co.za/sunday-times/opinion-and-analysis/insight/2023-10-22-south-africas-stance-on-the-conflicts-involving-russia-and-israel-explained/>.
- UN General Assembly. *Advancing a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine*. Resolution ES-11/8. February 23, 2023. <https://docs.un.org/en/A/ES-11/L.10>.
- UN General Assembly. *The path to peace*. Resolution A/RES/ES-11/8. February 24, 2025. <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/8>.

Bibliography

- Bordilovska, Olena. “The Position of the Republic of South Africa as an Example of the Attitude of Neutral Countries of the Global South to the Russian-Ukrainian War.” Center for Foreign Policy Studies, National Institute for Strategic Studies (NISS). Kyiv, 2023. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pozytsiya-pivdenno-afrykanskoji-respubliki-yak-pryklad> [in Ukrainian].

- Denysenko, Anatolii, and Vasyl Turkevych. *Liudyna planety: shtrykhy do portreta Hennadiia Udovenka: biohrafichne ese* [The Man of the Planet: Strokes to the Portrait of Hennadii Udovenko: Biographical Essay]. Kyiv: Planeta, 2011 [in Ukrainian].
- Department of International Relations and Cooperation (DIRCO). "South Africa remains concerned at indiscriminate attacks on civilians in Ukraine." 2025. <https://dirco.gov.za/south-africa-remains-concerned-at-indiscriminate-attacks-on-civilians-in-ukraine/>.
- Department of International Relations and Cooperation (DIRCO). "South Africa's statement in explanation of vote on Ukraine in the UN General Assembly Emergency Special Session." 2022. <https://dirco.gov.za/south-africas-statement-in-explanation-of-vote-on-ukraine-in-the-un-general-assembly-emergency-special-session-2-march-2022/>.
- Department of International Relations and Cooperation (DIRCO). "South African Government calls for a peaceful resolution of the escalating conflict between the Russian Federation and Ukraine." 2022. <https://dirco.gov.za/south-african-government-calls-for-a-peaceful-resolution-of-the-escalating-conflict-between-the-russian-federation-and-ukraine/>.
- Embassy of Ukraine in the Republic of South Africa. "Z istorii Posolstva Ukrainy v PAR" ["From the History of the Embassy of Ukraine in the RSA"]. September 16, 2024. <https://rsa.mfa.gov.ua/posolstvo/221-z-istoriji-posolystva-ukrajini-v-par> [in Ukrainian].
- Houston, Gregory F. *Military bases and camps of the liberation movement, 1961–1990. Report*. Human Sciences Research Council, 2013. <https://www.ancpl.org.za/wp-content/uploads/2018/12/camps.pdf>.
- Johnson, Daniel. "Western Cape Agriculture on impact of Russia's invasion of Ukraine on Western Cape agricultural trade." South African Government, 2022. <https://www.gov.za/news/media-statements/western-cape-agriculture-impact-russias-invasion-ukraine-western-cape>.
- Love, Janet. "Enhancing Youth Participation in Local Government in South Africa." Public Affairs Research Institute (PARI), 2025. https://pari.org.za/wp-content/uploads/2025/03/enhancing_youth_participation_2025.pdf.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. "Daidzhest MZS Ukrainy za 2022 rik" ["MFA of Ukraine Digest for 2022"]. 2022. <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/PRESS/mfa-digest-2022.pdf> [in Ukrainian].
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *Statement o on the occasion of Nelson Mandela International Day*. 2023. <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-do-mizhnarodnogo-dnya-nelsona-mandeli>.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. *Address by Minister of Foreign Affairs of Ukraine Dmytro Kuleba to students of the University of Pretoria, South Africa*. November 6, 2023. <https://mfa.gov.ua/en/news/address-minister-foreign-affairs-ukraine-dmytro-kuleba-students-university-pretoria-south-africa>.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. "Ministr zakordonnykh sprav Ukrainy Andrii Sybiha prybuв z vizyтом do Pivdenno-Afrykanskoї Respubliki" ["Minister of Foreign Affairs of Ukraine Andriy Sybiha Arrived with a Visit to the Republic of South Africa"]. 2024. <https://mfa.gov.ua/news/ministr-zakordonnih-sprav-ukrayini-andrij-sibiga-pribuv-z-vizitom-do-pivdenno-afrikanskoyi-respubliki> [in Ukrainian].
- Mishyn, Oleksandr. "Afryka yak priorytetnyi napriam zovnishnoi polityky Ukrainy" ["Africa as a Priority Direction of Ukraine's Foreign Policy"]. *Ukraina dyplomatychna* [Diplomatic Ukraine] 22 (2021): 651–68. <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001303479> [in Ukrainian].
- Mufamadi, Sydney. "South Africa's stance on the conflicts involving Russia and Israel explained." *Sunday Times (TimesLIVE)*, October 22, 2023. <https://www.sundaytimes.timeslive.co.za/sunday-times/opinion-and-analysis/insight/2023-10-22-south-africas-stance-on-the-conflicts-involving-russia-and-israel-explained/>.
- President of Ukraine. *Pro pryznachennia L. Hurianova Nadzvychainym i Povnovazhnym Poslom Ukrainy u Pivdenno-Afrykanskoї Respubliki* [On the Appointment of L. Hurianov as the Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine to the Republic of South Africa]. Decree 1008/95. November 2, 1995. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008/95#Text> [in Ukrainian].
- UN General Assembly. *Advancing a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine*. Resolution ES-11/8. February 23, 2023. <https://docs.un.org/en/A/ES-11/L.10>.
- UN General Assembly. *The path to peace*. Resolution A/RES/ES-11/8. February 24, 2025. <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/8>.

Limara Tairova

Graduate student of
the Educational and Scientific Program “Business Diplomacy and GR Politics”,
Faculty “Kyiv-Mohyla School of Professional and Continuing Education”,
National University of Kyiv-Mohyla Academy
<https://orcid.org/0009-0000-3262-895X>
leratairova@gmail.com

Marta Oliynyk-Domochko

PhD in Political Science, Senior Lecturer,
Department of Interdisciplinary Education,
Faculty “Kyiv-Mohyla School of Professional and Continuing Education”,
National University of Kyiv-Mohyla Academy
<https://orcid.org/0000-0002-9113-5677>
m.oliiynyk-domochko@ukma.edu.ua

THE CONTEMPORARY STATE OF POLITICAL RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

Abstract

The article analyzes the evolution of political relations between Ukraine and the Republic of South Africa (RSA) within the broader context of the transformation of the global system of international relations. The study identifies key phases of the bilateral dialogue, ranging from the involvement of the Ukrainian SSR in international campaigns against apartheid to the development of Ukraine’s contemporary strategy of engagement with the African continent. Particular attention is devoted to the period of 2022–2025, which witnessed a notable intensification of diplomatic contacts, high-level visits, and political dialogue regarding the Russian-Ukrainian war, as both states recalibrated their foreign-policy priorities under shifting global conditions.

The article demonstrates that the RSA’s foreign policy toward the Russian-Ukrainian war manifests as a “policy of balancing,” aimed at preserving strategic autonomy between the West and the Global South and maintaining South Africa’s traditional role as a mediator and normative actor in global governance. It is argued that the current character of Ukrainian–South African relations is shaped by the interplay between the RSA’s political autonomy and Ukraine’s pragmatic, interest-driven diplomacy, resulting in a unique partnership model grounded in the concept of Value-Based Realism. The analysis highlights structural constraints that continue to limit cooperation: the institutional weakness of bilateral mechanisms, South Africa’s increased caution within BRICS, and its longstanding historical ties with Russia. At the same time, three promising areas for future cooperation are identified – humanitarian engagement, food security, and digital development – which together form potential “modules of trust” capable of translating political dialogue into practical, mutually beneficial initiatives. The study concludes that the convergence of these vectors may foster a new quality of South–North partnership anchored in long-term resilience and shared normative interests.

The research is based on the analysis of official documents, MFA statements, UN resolutions, data from international organizations, and publications in South African media.

Keywords: Ukraine, Republic of South Africa, Africa, strategic partnership, international relations, foreign policy.

Подано / Submitted: 28.10.2025

Схвалено до публікації / Accepted: 13.11.2025

Оприлюднено / Published: 30.01.2026

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)